

Margreth Lünenborg/Claudia Töpfer

A tehetségkutató műsorok működés közben

provokáció és botrány: a tehetségkutató műsorok üzleti és esztétikai szervező elve

A tanulmányban bemutatott német kutatás azt vizsgálta, hogy a tehetségkutató műsorokban a botránykeltés és provokáció hogyan épül be a formátumba, illetve hogyan észlelik és értékelik a morálisan kifogásolható határátlépéseket a fiatalok. A tanulmány megállapítja, hogy formátum egyes elemei: a térben és időben behatárolt játékkeret, a filmszerű megjelenítés a fiatalok számára biztosítja a tartalomtól való távolságtartás lehetőségét. A fiatalok tisztában vannak a magánélet, az emberi méltóság megsértésével járó határátlépések, a műsorban megjelenített viselkedésmódok problematikusával. A kamaszkorúak számára már nem okoz problémát a valós életük és a műsor valóságának elhatárolása.

Casting-show, mint formátum

A tehetségkutató (casting) műsorok a Reality Tv egyik alkategóriájaként azonosíthatóak, a performatív valóságműsorok közé tartoznak. Szemben a narratív valóságműfajokkal, ahol fikatív történeteket jelenítenek meg színészek, itt a tehetségkutató színpadára kerülő történeteken keresztül pillanthatunk be az emberek mindennapi életébe.

A műfaj a valóság autentikus bemutatását ígéri, miközben folyamatosan a fikció és a valóság határán mozog. Fent kívánja tartani a hitelesség látszatát, mialatt ténylegesen a valóság színpadi megjelenítését valósítja meg. A különböző ábrázolási formák a műfaji keveredés alapján nyugszanak, amelyben a szórakoztató műsorok, a szappanoperák és a zenei

műsorok különböző jellemzői keverednek. E műfaji hibriditás eredményeként pedig nagyon heterogén közönséget szólítanak meg.

Ezekben a műsorokban a szereplők nem pusztán színpadi produkciójukkal vesznek részt, hanem komoly szerep jut a közöttük lévő konfliktusok, és személyes fejlődésük bemutatásának is. A szereplők viszonyának alakulása, és a tehetség kibontakozásának fázisai, és folyamata, a felemelkedés, és a bukás forgatókönyvszerű történetek formájában kerülnek bemutatásra, és valósághoz való viszonyuk megítélése nem könnyű feladat.

A műsorok szereplői, mint ahogy a sorozatok szereplő is, más médiumokban is megjelennek, illetve „piacra kerülnek”. Életük, mindennapjaik, botrányaik a nyilvánosság előtt zajlik, ami érzéseket, érzelmi viszonyulást generál a nézőkben. A formátumban az ábrázolás speciális formái, mint a sztereotipizálás, személyesség, vagy a polarizálás érdekesebbé teszi a szereplők mindennapjait. Nem ritka szerkesztési elv, hogy a privát szféra egyes témakörei botránykeltés formájában jelennek meg a műsorban.

A hirdetési bevételekből élő médiumok a nézettségért folytatott állandó versengésben a nézőmaximalizálás érdekében a normáktól való eltérés bemutatásával próbálják megszerezni a nézők figyelmét. Ebből kifolyólag a határátlépések a formátum jellemző építőkövei. Az autentikus ábrázolás ígéretén keresztül a nézők erkölcsi normák megsértésének voyeur megfigyelőivé válnak.

Számos kutató fogalmaz meg kritikát médiapedagógiai szempontból a műsorformátummal kapcsolatban. Elsősorban azt kifogásolják, hogy a műsorokban a szereplők értékelése során lealacsonyító, leértékelő megnyilvánulásokkal találkozhat a néző. Az etikailag kifogásolható üzenetek autentikus valóságként kerülnek bemutatásra. Az új formátumok esetében mindig felmerül az örök kérdés: mit kezdenek a fiatalok azokkal a műsorokkal, ahol a valóság és a fikció határai elmosódnak? Vajon átveszik-e a Reality-Tv morálisan problematikus üzeneteit? A tanulmány szerzői tartalomelemzésen, esettanulmányokon, fókuszcsoportos vizsgálatokon keresztül arra keresték a választ, vajon érzékelik-e a fiatalok a műsorban és annak kapcsán az egyéb sajtótermékekben megjelenő provokációt, illetve hogyan viszonyulnak a műsorban megjelenő etikailag kifogásolható határátlépésekhez, mint például a becsmélés, a meztelenség, intimitás ábrázolása. A 2009-ben lezajlott kutatásban a fiatalok mellett felnőtt nézői csoport véleményének, attitűdjének vizsgálatára is sor került.

A kutatás eredményei

A provokáció és a botránykeltés, mint esztétikai (műsorszerkesztési) elv a Németország szupersztárt (DSDS) keres c. műsor

2009-ben az RTL-en futó Németország szupersztár keres c. műsor - bulvársajtóra támaszkodva - az egyik szereplő, Annemarie Eifeld polarizáló bemutatásával óriási médianyilvánosságot generált. A konfliktus gerjesztésével, és folyamatos tematizálásával, a zsűri határokat átlépő megnyilvánulásával az RTL tudatosan provokálta a nyilvánosságot. A műsorszerkesztők konstrukciójaként megteremtődött a műsorban egy, a többi szereplővel szemben álló médiafigura, Annemarie Eifeld. Akit, a klasszikus szappanoperákban is ismert konfliktusábrázolás sémáját elővéve öntudatos, eszközökben nem válogató, becsvágyó intrikusként ábrázoltak. Vele szemben pedig azok a versenyzők kerültek a másik oldalra, akik pusztán énekesi tehetségükkel szerették volna megnyerni a versenyt.

A botrány nyitányát az Annemarie-ről a nyilvánosságban megjelent meztelen képek jelentették, amelynek értékelése mind a bulvár médiában, mind a műsorban megjelent. Annemarie magatartása a műsorban az őszinteséggel, tehetséggel, tisztességgel szembenálló viselkedésként került ábrázolásra.

Annemarie Eifeld szexualizált bemutatása, az erotikus képek tematizálása a tudatos botránykeltés eszközeül szolgált. A műsor úgy állította be a fényképeket, mintha valami hallatlan tabudöntés történt volna. A szenzációhajhász, botránykeltő stratégia nem pusztán a műsorszerkesztést uralta, hanem a műsorról szóló bulvársajtóbeli híradásokat is. A szimulált provokáció szórakoztatási céllal, szerkesztési elvként jelent meg. Míg az erotikus képek nyilvánosságban való megjelenése közel sem tekinthető tabudöntésnek, a műsor úgy állította be, mintha súlyos határátlépésről lenne szó. A képek tematizálása a mentén zajlott, hogy egy tehetségkutató műsorban nem a szexuális vonzerővel, hanem a tehetséggel kell harcolni. Annemarie magatartása automatikusan maga után vont a hitelesség elvesztését, és a büntetést is. Az egyik zsűritag Dieter Bohlen súlyos minősítéssel illette a versenyzőt, a harmadik

adásban seggfejnek, a hatodikban pedig szajhának nevezte a szereplőt. Ez a szerkesztői gyakorlat a tudatos botránykeltés architektúráját idézi, amelyben a szappanoperák narratívájához hasonló szerkesztési elvek fedőzhetők fel, a zsűri határátlépései újabb és újabb konfliktust generálnak. Annemarie megítéléséről a sokrétegű intermediális térben a nézőket megosztó, élénk vita jött létre. A botrány erős érzelmi viszonyulást váltott ki a nézőkből, érzelmi állásfoglalásra készítette őket, amivel teljesült a szerkesztők szándéka. A normasértés a figyelem felkeltésének eszközeként működött.

A fiatalok attitűdje a casting-show vitájában

A kutató számára alapvető kérdés: hogyan viszonyulnak a fiatalok a médiában megjelenő szexualitást érintő provokációhoz és botrányokhoz? Kétségtelen, hogy ezek az elemek a casting műsorok meghatározó jellemzői. A fókuszcsoportos kutatás alapján egyértelműen állítható, hogy a fiatalok a műsorban tematizált meztelenkedést nem tekintették tabudöntésnek. Értékelésükben többszörösen megjelent az egyéni szabadságra való hivatkozás, és a műsor sajátos dramaturgiájából következő szerkesztési gyakorlat. Legtöbben a zsűritag Dieter Bohlen megnyilvánulásait határátlépésként értékelték, de egyben jogos kritikaként kezelték. A megkérdezettek azzal érveltek, hogy Annamarie is provokált, amely morálisan megalapozza a sértő szavakat:

„Azt gondolom, mindig tovább ment a fél és egész alakos meztelen képekkel. És ez minden újságban megjelent. Világos volt, hogy valamikor ítéletet mondanak (Stan 12 éves)”

Szerintem ez nem oké, bár ő is provokálta Dietert. Ha ezek a kijelentések mással összefüggésben hangzottak volna el, akkor ez nagyon nem lenne oké, de Annamarieval szemben megértem ezt a reakciót.” (Julia 13 éves)

A zsűri diszkrimináló kijelentésein a fiatalok nyilvánvalóan szórakoztak, ezek a műsorelemek kielégítették a szabályok megszegése iránti vágyukat. Emellett azonban az derült ki, hogy a fiatalok tisztában voltak a kijelentések sértő, lealacsonyító jellegével, de a megkérdezettek egyidejűleg megpróbálták igazolni a zsűri kijelentéseit. Elfogadták, és követték a zsűri hegemon helyzetéről, hatalmi pozíciójáról a műsor által közvetített képet. A kutatás eredménye szerint a megjelenő határátlépések befogadása során a filmszerű elbeszélés, a tér és idő rögzített kerete miatt a kamaszkorú megkérdezettek képesek voltak távolságot tartani a látottakkal. A lealacsonyítás és a sértés kinevetése, a gúny is a távolságtartás eszközeként

jelent meg, ami miatt a műsort a fiatalok a mindennapi valóságtól elkülönült konstrukcióként értékelték. Ugyanakkor a műsor kapcsán lehetővé vált - a látottak morális határátlépésének tudatában - a saját határok megvitatása is.

Érdekes különbség volt a zsűri szerepe és működése megítélésében a felnőttek és a fiatalok észlelése között. A fiatalok körében ugyanis a narráció sikeresen megvédte a zsűri autoritását, és integritását, átvették a műsor olvasatát és elfogadták a zsűri morális legitimitását. Ezzel szemben a megkérdezett felnőtt nézők számára egyértelmű volt, hogy az ilyen jellegű becsmérések, és megnyilvánulások az RTL műsorszerkesztésének immanens elemei, a műsorpolitika része „ez egy magáncsatorna és nem morális ítélőszék”.

Bár a morális konfliktus tematizálása az azonosulásnak és az elhatárolásnak is egy eleme volt, a fiatalok számára jelentősebb volt a kedvenc szereplők köré szerveződő csoportösszetartás, vagy egy ellentétes identitás definiálásával az ironikus távolságtartás a műsorban látottaktól. A kutatás is igazolta, hogy a casting műsorokról zajló mindennapi beszélgetések elsősorban az érzelmekről szólnak, és kevésbé a morális üzenetekről. A fiatalok a műsorok kapcsán arról beszélgetnek egymás között, hogy ki kit kedvel, és kit szeretne továbbjuttatni, vagy ki a legmókásabb szereplő. A voyeur nézői kedv ugyancsak szolgáltat beszédtemát, és erősen motiválja a műsorok követését, amit a botrány crossmediális tálalása is erősít. A nyilvánosan bemutatott provokáció a privátszféra területét érinti, ami a pletyka diszkurzív struktúrájához kapcsolódik. A beszélgetések során a kifogásolt viselkedés felidézése és értékelése alapján morális ítéletalkotás zajlik. Ezért a médián keresztül a casting műsorokban bemutatott határátlépések hozzájárulnak ahhoz, hogy a fiatalokban a közös normákról és szabályokról bizonyosság szülessen arról, hogy mi számít kínosnak, mi kockázatos, mi tekinthető bátorságnak, vagy éppen vakmerőségnek. A Reality Tv által generált vita lehetőséget biztosít a társadalmi normák és értékek állandó újraértelmezésére.

Összegzés

A casting műsorok tekinthetők szappanoperának, versenynek, vagy akár valós következményekkel járó játéknak. A műsorokban bemutatott viselkedési módokat a különböző valóságszintek alapján kell értelmeznie a nézőknek. Ezenkívül a különböző formátumok közötti kapcsolódások, és a különböző médiafelületeken megjelenő utalások, hírek egy olyan hivatkozási felületet hoznak létre, amely kereten belül a megrendezetség, a

médiakonstrukció sűrítése, tömörítése zajlik. A szereplőkről szolgáltatott sokféle információ lehetővé teszi, hogy a néző a favorizált szereplőnek saját valóságot, és morális elképzelést kreáljon, amit aztán a mindennapi beszélgetésekben megerősíthet, de át is alakíthat. A provokációra, és botrányra épülő casting műsor panoptikumszerű megfigyelésekből áll, amely kvázi megduplázza a valóságot. Egy álbotrány művi vitájának keretében, ami egyben a műsor üzleti és esztétikai szervezőelvévé is vált, lehetőség volt a társadalmi értékek és normák megvitatására. A médián keresztül megjelenített határátlépés hozzájárult ahhoz, hogy a nézők értékeljék saját viszonyukat a történésekhez, saját társas viszonyaikban kijelöljék a jóízű határait, és egyúttal a morális viszonyulás közös alapjait. A kutatásból az derült ki, hogy fiatalok tudatában voltak a műsorban megjelenített magatartások, kijelentések problematikusságával. A viselkedésmódok értékelés során különbséget tettek a valós életük és a műsor valósága között. A térben és időben behatárolt műsorformátum lehetővé tette a problematikus magatartásokkal szembeni távolságtartást is. A kutatók meglátása szerint ezek a kifogásolható megnyilvánulások nem voltak befolyással az életükre. A kutatás arra enged következtetni, hogy sem szisztematikus határeltolódás, sem a provokációval, illetve tabudöntéssel szembeni eltompulás nem volt megfigyelhető. A kutatás sokkal inkább azt mutatta, hogy mind a fiatalok, mind a felnőttek elutasítják a műsorokban megjelenő határátlépéseket. Ahogy ugyanez érvényesül például a gyász, vagy a gyerekekkel szembeni erőszak bemutatásával összefüggésben is.

(Nagy Krisztina fordítása)

A cikk Margreth Lünenborg/Claudia Töpfer Das System Castingshow cím alatt a német nyelvű TELEVISION című kiadvány 25/2012/1 számában jelent meg. Közlése a szerzők engedélye alapján történt.